

Eleştirinin ve Polemiğin Kısakacında

Nurullah Ataç ve Necip Fazıl

YRD. DOÇ. DR. CAFER GARİPER*

YRD. DOÇ. DR. YASEMİN BAYRAKTAR**

Öz

Bu yazıda Nurullah Ataç'la Necip Fazıl Kısakürek arasındaki eleştiri ve polemikler konu edinilecektir. Birinin şiir eleştirisi alanında akla gelen ilk ad, diğerinin dönemin öne çıkan şairlerinden biri olması bakımından birbirlerine yönelik eleştirileri ve polemikleri ilgi çekici görünmektedir. Makalede Nurullah Ataç ve Necip Fazıl'ın yazıları merkeze alınarak aralarında gerçekleşen eleştiri ve polemiklerin nasıl bir mahiyet taşıdığı, şiir sanatı ve eleştiri açısından anlamı tartışmaya açılacaktır. Böylece Necip Fazıl ile Nurullah Ataç'ın birbiri hakkında söyledikleri ileri sürülen kimi sözlerle âdeta magazinleştirilen bir konu, her iki şair ve yazarın kaleminden çıkan cümlelerin ışığında aydınlatılmaya, eleştiri ve polemiklerin edebiyat dünyasına ne gibi katkısının yahut olumsuz etkisinin olduğu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Nurullah Ataç, Necip Fazıl Kısakürek, eleştiri, polemik, şiir sanatı.

Abstract

NURULLAH ATAÇ AND NECİP FAZIL IN THE CONTEXT OF CRITICISM AND POLEMICS

In this article, the critiques and polemics between Nurullah Ataç and Necip Fazıl Kısakürek will be discussed. One is the prominent poet of the period; the other is the first name that comes to mind in the field of poetry criticism. Therefore, their critiques and polemics towards each other seem interesting. In the article, the writings of Nurullah Ataç and Necip Fazıl will be brought to the center and the features and the meanings of these writings in terms of poetry art and criticism will be opened to debate. In this way, this issue that is tabloidized with some uncertain statements of Nurullah Ataç and Necip Fazıl will be enlightened in the light of the sentences emerging from their writings about each other, and these sentences' potential positive and negative effects on literary world will be evaluated.

Keywords: Nurullah Ataç, Necip Fazıl Kısakürek, criticism, polemics, poetry.

* SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: cafergariper@sdu.edu.tr

** SDÜ Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, yaseminbayraktar@sdu.edu.tr

GİRİŞ

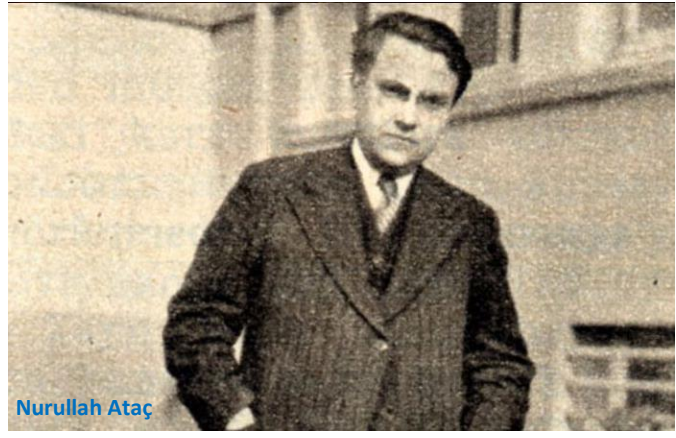
Türk edebiyatının 20. yüzyılda öne çıkan eleştirmenlerinden biri olan Nurullah Ataç (1898-1957), özellikle şiir sanatı alanında yaklaşık otuz yıl çok sayıda eleştiri yazısı kaleme alır. Onun eleştirileri her ne kadar teorik arka plana dayanmasa da, hatta öznel ve keyfi nitelik taşısa da dönemi içerisinde dikkate değer bir etki alanı yaratır. Modern Türk edebiyatı üzerinde yoğunlaşan eleştirel bakışı, şiiri değerlendirirken Fransız edebiyatı ve klasik Türk edebiyatıyla kurduğu metinlerarası ilişkiler ağı, yargılarında kimi çelişkilere rağmen bir zevki temsil etmesi ve nihayet döneminin şiir sanatından anlayan başlıca kişilerinden biri olması, onun kalem ürünlerinin dikkate alınmasına zemin hazırlar.

Eleştiri yazılarında içinde yaşadığı dönemin edebiyat ürünlerini merkeze alan Nurullah Ataç, yeni edebî hareketlere, edebiyat topluluklarına, yeni çıkan edebiyat dergilerine, genç şair ve yazarlara özel bir ilgiyle yaklaşır. Onun Ahmet Hâşim'den Yahya Kemal'e, Cahit Sıtkı'dan Garip mensuplarına, edebiyat dünyasında kendisini kabul ettirmiş sanatkârlardan edebiyat dünyasında yer edinemeyerek silinip giden genç şair adaylarına kadar çok sayıda sanatkâr ve onların kalem ürünleri hakkında eleştirel değerlendirmeleriyle karşılaşılır. Çoğu kez eser veren ve yaşayan şairlerin şiirleri üzerine görüş getirmesi dolayısıyla yer yer kalem kavgalarına da girer. Nurullah Ataç'ın 1930'ların başlarından itibaren dönemi içerisinde eleştirel bakış getirdiği, yer yer polemiğe girdiği şairlerden biri de Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)'tir. O, "Necip Fazıl'la ilgili belli bir döneme kadar olumlu değerlendirmelerde bulunurken, bir dönem sonra onun şahsiyetini, *Ağaç* ve *Büyük Doğu*'daki yazılarını keskin bir şekilde eleştirmeye başlar." (Çağın 2012: 213)

Edebiyat dünyasına şiirle giren Necip Fazıl, ilerleyen yıllarda düzyazıya ve bu arada eleştirel yazılar yazmaya da yönelir. Onun özellikle 1936'da çıkarmaya başladığı *Ağaç* dergisiyle belirginleşen düzyazı faaliyeti ölümüne kadar sürer. Edebiyatın yanında tarih, politika, siyaset, dinî konular ve sosyal problemler, düşünce geliştirdiği başlıca alanlardır. Onun *Ağaç* dergisinden başlayıp, *Büyük Doğu* dergisinde yoğunlaşarak süren sanat ve edebiyat alanına yönelik eleştiri yazıları ve çeşitli kişilerle giriştiği polemikleri bulunmaktadır. O, önceki kuşağın ve döneminin birçok şair ve yazarını eleştirir. Necip Fazıl'ın sert bir şekilde eleştirdiği, polemiğe girerek aşağıladığı kişilerden biri de Nurullah Ataç'tır (Sağlık 2015: 21). Onun kalem kavgalarında Nurullah Ataç'ın özel bir yeri vardır.

Necip Fazıl'ın Nurullah Ataç hakkındaki görüş ve eleştirilerine 1936'da yayın hayatına giren *Ağaç* dergisindeki yazılarından itibaren rastlanmaya başlanır. Bu yazılar eleştiri, polemik ve aşağılama üzerine kurulur. Bu noktadan sonra her ikisinin eleştirinin sınırlarını aşarak birbirini aşağılama yoluna gittiği görülür. Bunda Necip Fazıl'ın sanat anlayışıyla Nurullah Ataç'ın sanat anlayışı arasındaki farkın, Necip Fazıl'ın 1934'ten itibaren içine

girdiği değişim süreci ve buna bağlı olarak sanatında meydana gelen değişmenin Ataç tarafından hoş karşılanmamış olmasının rolü düşünülebilir. Ama daha çok Necip Fazıl'ın Ataç'a yönelik hakarete varan bir söylem içinden eleştiri geliştirmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Bu yazıda, her iki tarafın karşılıklı eleştiri ve polemiklerinden hareketle, kronolojik sıra takip edilerek önce Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl'ın şiirine ve kişiliğine bakışı, bu bakıştaki değişmenin sebepleri tespit edilmeye, daha sonra Necip Fazıl'ın Ataç'a yönelik değerlendirmeleri ele alınmaya çalışılacaktır.

NURULLAH ATAÇ'IN NECİP FAZIL'IN İLK DÖNEM SANATINA BAKIŞI

Necip Fazıl'ın Nurullah Ataç'a yönelik eleştiriler ve polemikler yazmasından önce Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl hakkında yazılar yazdığı, adını andığı, göndermelerde bulunduğu görülür. Ataç'ın bu ilk dönem yazıları, şairi olumlayan, övgü sözleri ifade eden yapıda karşımıza çıkar. Ataç, Necip Fazıl'ın 1932'de *Ben ve Ötesi* şiir kitabının yayımlanışı dolayısıyla "Haftalık Edebî Musahabe Fikirler ve İnsanlar" üst başlığı altında "Necip Fazıl" adıyla yayımlanan yazısında şairi ve onun şiir sanatını konu alarak,

"Bu kitap, şimdilik, 1932 senesinin en mühim edebî hâdisesidir. Önümüzdeki on ay zarfında ondan daha değerli bir eserle karşılaşmamız ihtimali de pek zayıftır, çünkü Ahmet Haşim'in yeni bir kitap çıkarmağa niyeti olmadığı gibi Yahya Kemal de şiiri, edebiyat âlemini unuttu, yahut ki kendini unutturmak istiyor."(Ataç 1932: 2)

der. Necip Fazıl ile Nâzım Hikmet'i "hakiki şairler" olarak niteleyen Ataç, Necip Fazıl'ın "Otel Odaları" gibi kalabalıklar tarafından okunup sevilen şiirlerinden ziyade "Sevgilime" gibi az tanınan şiirlerinin daha değerli olduğu düşüncesini ileri sürer. Onun sanatının Baudelaire, Verlaine ve Rimbaud'nun şiiriyle olan yakınlığına dikkat çekerek şunları söyler:

" 'Ben ve Ötesi'ni açın, en az tanılan şiirleri tekrar tekrar okuyun; zevkine varamıyorsanız o 'poète maudit'i bırakıp atın; sizi hoşlandıracak nice şair var. Fakat onları sevebilerseniz siz de bizdensiniz; artık okuyabileceğiniz şairlerin adedi dördü, beşi geçmez, fakat onların her damlasından alacağımız zevk, bir cihana bedeldir." (Ataç 1932: 2).

Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl hakkında yazdığı bir başka eleştirel yazı, Necip Fazıl'ın *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* adlı kitabının yayımlanması dolayısıyla *Milliyet* gazetesinde "Fikirler ve İnsanlar" genel başlığı altında çıkan "Bir Kitabı Okurken" (Ataç 1933a: 3) başlıklı yazısıdır. Ataç,

“Necip Fazıl’ın yeni kitabını, elime daha dün geçtiği için tamamilen okuyamadım; baştaki hikâyeleri daha münasip bir zamana bırakıp ancak sondaki ‘tahlil’lerin bazılarını bakabildim. Fakat bizim neslin, Nazım Hikmet ile beraber en kuvvetli, en ziyade şahsiyet sahibi şairi saydığım dostumun kitabından bahsetmeği sonraya bırakmağa gönlüm razı olmadı.” (Ataç 1933a: 3)

dedikten sonra Necip Fazıl’ın “tahlil” şeklinde adlandırdığı parçalarda onun özünün yansımalarının görüldüğünü, düşüncelerine katılıp katılmamanın önemli olmadığını, bu yazıların bizde canlılık izlenimi bırakmalarının yeterli olduğunu söyler. *Tahlilleri* “türkçemizin hakiki ‘mensur şiirler’i” olarak nitelendirir. Ayrıca aralarındaki yakınlığı göstermesi açısından Necip Fazıl’dan söz ederken “dostumun” kelimesini kullanır.

Nurullah Ataç, Yahya Kemal hakkında yazılan eleştirel bir mektuba cevap mahiyetinde *Milliyet* gazetesinde “Fikirler ve İnsanlar” genel başlığı altında yayımlanan “Bir Mektup” yazısında Yahya Kemal ile Ahmet Hâşim’in şiir sanatı üzerinde durduktan sonra Necip Fazıl’a da temas eder. Onun herkesin içinde yüksek sesle değil, sessiz okunan şiiri tercih ettiğini söyleyen yazar, “[b]izim neslin iki büyük şairinden Necip Fazıl ile Nâzım Hikmet’ten bahsedilince daha ziyade birincisine meyledişim de bunu göstermez mi?” (Ataç 1933b: 4) soru cümlesiyle şair olarak Nâzım Hikmet’i değil de Necip Fazıl’ı tercih ettiğini ifade eder.

Nurullah Ataç’ın Necip Fazıl’ı olumlayan bu değerlendirmeleri uzun sürmez. Ataç’la Necip Fazıl arasında önceleri pek fark edilmeyen sanat anlayışlarındaki ayrımlar su yüzüne çıkmaya başlar. Nitekim Ataç’ın, “Fikirler ve İnsanlar” üst başlığı altında yer alan “Küskün Sanatkâr” (Ataç 1934: 4) yazısında Necip Fazıl’ın 26 Mart 1934’te *Yeni Adam* gazetesinde “Sanat, Sanat İçin midir? Yoksa Cemiyet İçin mi?” (Kısakürek 1934: 7) adıyla düzenlenen bir ankete verdiği cevabı eleştirel bakışla ele alması da bunu gösterir:

“Necip Fazıl ile uzun seneler fikir arkadaşlığı ettik; fakat o, belki bir eser çıkardığı ve onun havasından ayrılmaya gönlü razı olmadığı için dünkü fikirlerimize hâlâ sadık kaldığı halde ben onlardan -artık ihtiva ettikleri hakikati sezemeyecek kadar uzaklaştım. *Ben ve Ötesi* şairi, ‘sizin için edebiyatın gayesi nedir? *Sanat sanat içindir*, yahut *sanat cemiyet içindir* fikirlerinden hangisine taraftarsınız?’ sualine de şu cevabı veriyor:

‘Benim için edebiyatın gayesi her şeydir, fakat bir şey değildir... *Sanat sanat içindir* nazariyesine tam manasıyla taraftar olmaksızın sanat cemiyet için değildir. Sanat ayrı bir dünyadır. Ve o dünya kendi içindedir.’

Necip Fazıl, ‘Yazı dili ile konuşma dili birleşebilir mi’ sualine verdiği cevapta da yine sanatın ve sanatkârın istiklâlini müdafaa ediyor, diyor ki:

‘... Halkın konuştuğu dille konuşmak mutlaka halkın anlaması lâzım gelen bir şeyi söylemeğe mecbur olmak değildir.’

Yani sanatkâr etraf ile pek alâkası olmıyan bir nevi sihirli bir âlemde yaşar; isteyen gidip onu orada arar, fakat kendisi harice doğru bir harekete razı olmaz. Necip Fazıl ‘Şair, halkın bildiği, hoşlandığı şeyleri söylemeye mecbur değildir’ demiyor; bunu söylese kendisile beraberim; hayır, o, ‘(Sanatkâr) halkın anlaması lâzımgelen bir şeyi söylemeğe mecbur değildir’ diyor. Yani şairin, sanatkârın bir ‘kahraman’ olmak hakkını, vazifesini de reddediyor. İşte ondan bu hususta ayrılıyoruz.” (Ataç 1934: 4).

Ataç, yazısına devamla “Şair sesini halka duyurmak, kendi hulyasını, âlemini etrafa kabul ettirmek istemelidir.” (Ataç 1934: 4) yargısında bulunarak Necip Fazıl’ın röportajından çıkardığı “Sanatın etraf ile hiç bir alâkası olmaması lâzım geldiği fikri”ne karşı çıkar. O, bunun, Necip Fazıl’ın da belirttiği gibi 19. yüzyılda ortaya çıkan bir görüş olduğunu, 19. yüzyılın büyük sanatkârlarının bu görüşü kabul etmediğini bildirir. Böyle bir görüşü Necip Fazıl’ın belki kabul edeceği ve hoşlanacağı bir “hérésie”¹ olduğunu ileri sürer.

NURULLAH ATAÇ’IN NECİP FAZIL’A BAKIŞINDA DEĞİŞME

Nurullah Ataç’ın Necip Fazıl’ı ve onun şiirini olumlayan bakışı 1930’lu yılların ortalarından itibaren değişmeye başlar. Nurullah Ataç, Necip Fazıl’ın davranışları ve şiirinin değişmesi karşısında önce mesafeli durur (Özcan 2003: 139), bir süre sonra eleştiriye, iğnelemeye ve polemiğe doğru giden, daha çok da kayıtsız kalan bir tavır içine girer.

Bunun ilk işaretlerine, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Ataç’ın 1934’te yayımlanan “Küskün Sanatkâr” yazısında rastlanır. Fakat bu değişme, sanat hakkında ayrıntıda kalan görüş ayrılığından fazla ileriye geçmez. Ataç’la Necip Fazıl arasında henüz derin uçurum oluşmamıştır. Ataç, birçok sanatkâr karşısında aldığı eleştirel tavra benzer bir tavır içinde görünmektedir. Onun Necip Fazıl karşısında asıl tavır almasının ifadesi 20 Haziran 1936 tarihini taşıyan “Bir Cevap” (Ataç 1936a: 3-4) yazısı olur. Bu yazı, Ataç’ın *Akşam* gazetesinde yayımlanan “Vezin Davası” (Ataç 1936a: 3-4) yazısını Necip Fazıl’ın kendi çıkarmakta olduğu *Ağaç* dergisinin 4 Nisan 1936 tarihli 4. sayısında yer alan “Nurullah Ataç’a” başlıklı yazısıyla eleştirmesi üzerine yazılır. Bu arada Necip Fazıl, yine *Ağaç*’ın 13 Haziran 1936 tarihli 11. sayısında “İşte Tenkit” yazısıyla Ataç’ı sert bir dille eleştirir.

20 Haziran 1936 tarihli “Bir Cevap” başlıklı eleştirisinde Necip Fazıl’ın yazısından alıntılarla onun kendisine hakarete bulunduğu göstermeye girişen Ataç, ona aynı dille cevap vermeyeceğini belirterek aralarındaki dostluğu Necip Fazıl’ın bitirdiğini ifade eder. “Necip’in son zamanlardaki yazılarını okuyanlar onun ne lüzumsuz hakaretlerle kendini

¹ sapkınlık, C. G.

küçülttüğünü görmüşlerdir” diyen Ataç, yazısını, “Ben ona hakaret etmeyeceğim; fakat bilsin ki bir zaman dost saydığım bir adamın, ulu orta küfürlere başvurduğunu görünce ona acımamak elimde değildir. Zavallı Necip!” (Ataç 1936b: 5) şeklinde kışkırtıcı bir cümleyle bitirir.

Ataç, Necip Fazıl ve onun şiiri hakkında görüş getirmeye dört yıl aradan sonra “Edebiyatta Eskiler mi Yeniler mi” (Ataç 1940a: 3-4) başlıklı yazıyla tekrar döner. Bir gazetenin yönelttiği sorulara cevap mahiyetindeki bu yazıda, genç bir grup tarafından hazırlanmış tasfiye edilmek istenen “kara liste”de yer alan yirmi iki şairden ikisi hakkında görüşlerini ifade edeceğini belirttikten sonra Necip Fazıl hakkında şunları söyler:

“Bilirsin ki Necip Fazıl ile yıllardan beri dargımın. Fakat Necip Fazıl’ın iyi bir şair olduğunu inkâr etmek kabil değildir. Geçen sene çıkan ‘Senfoni’ adlı şiirinden pek hoşlandım demiyeceğim, onda sahih olmıyan bir hava vardı. Fakat buna rağmen ehemmiyetli bir eserd. Gençler onu bir dikkatle okusunlar; üzerinde durmak lâzım geldiğini anlamazlarsa yenilik, modernlik gibi şeylerden bahsetmekten vazgeçsinler.” (Ataç 1940a: 3-4).

Bu cümlelerden hem olumlu hem de olumsuz anlam çıkarmak mümkündür. Nurullah Ataç, Necip Fazıl’ın “Senfoni” [sonraki adıyla Çile] şiirini pek beğenirse de onda gençlere seslenecek bir yenilik bulur. “Necip Fazıl’ın iyi bir şair olduğunu”, gençlerin onun “Senfoni” şiirini okumaları gerektiğini ifade eder. Çünkü gençler için görmeleri gereken “yenilik”, “modernlik” o şiirdedir.

Aynı yıl içerisinde yayımlanan bir başka yazısında Nurullah Ataç’ın Necip Fazıl’ın kişiliğini ve tavırlarını eleştiren, onu alaya alan bir söylemle karşılaşılır. Necip Fazıl’a bakışı gittikçe olumsuz bir ifadeye doğru yönelir. Nitekim “Şairler Arasında” yazısında Yusuf Ahıskalı’yla yaptığı bir konuşma dolayısıyla Necip Fazıl’ı hafifseyen ve ondan da öteye alaya alan kışkırtıcı bir söylem geliştirir:

“Bittabi Yusuf Ahıskalı’nın bana söylettiği söze inanamazsınız. Yusuf Ahıskalı benim: ‘Şiir musikiden ibarettir’ dediğimi iddia ediyor. Ömrümün birkaç senesini, benim bu iddiada olmadığımı anlatmağa harcadım. Daha anlamıyanlar varsa ne yapayım?...

Yusuf Ahıskalı benim ağzımdan uydurduğu o sözü gitmiş, hani bir zamanlar oldukça iyi şiirler yazan bir adam vardı; şimdi ömrünün yarısını kendini methedip sabi subyanı hayran etmek, öteki yarısını da sahte bir üstadlık tavrı ile gençleri taklid etmekle geçiriyor, Necip Fazıl mı ne diyorlar? İşte ona söylemiş. O da yine hakimane bir tavır takınarak şiirin musikiden ibaret olamayacağını anlatmış. Mamafih bunları ihtiyat kaydı ile yazıyorum. Yusuf Ahıskalı benim söylediğimi anlamadığı gibi belki o adamcağızın söylediklerini de yanlış yazmıştır.”(Ataç 1940b: 3).

Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl'a yönelik asıl dikkat çeken sert eleştirisi Necip Fazıl'ın çıkardığı *Büyük Doğu* üzerinden yaptığı 12 Kasım 1945 tarihini taşıyan "Söz Arasında" başlıklı olanıdır. Önce Necip Fazıl'ın,

"Kaldırımlar, Geçen Dakikalarım, Takvimdeki Deniz gibi şiirleri, hakçası güzel şeylerdir. Hele yeni yazıldıkları günlerde, çok kimselerin hoşuna giden bir tazelikleri vardı; böyle çabucak unutulmuş olmalarına üzülüyorum. Ben:

İçerimde yüce bir dağ gizlidir

Rüzgâr döne döne çıkar mı bilmem?"

mısralarını her andığımda, hiç de bayağı olmadığını sandığım bir zevk duyarım."

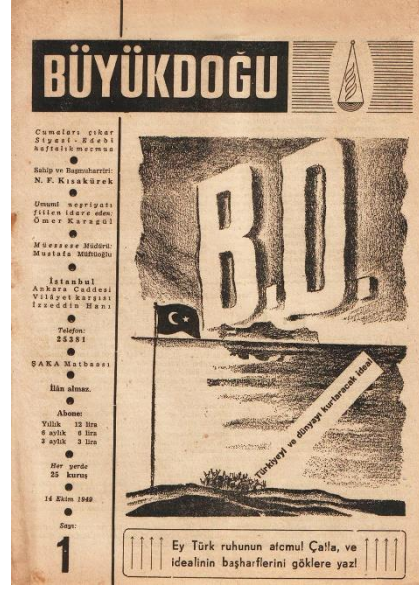
(Ataç 1945: 2).

dedikten sonra sözü *Büyük Doğu*'ya getirir. İlanlarını okuduğu *Büyük Doğu* dergisini satın aldığını "nâr-ı beyza" gibi elini yakacağı söylenmesine rağmen soğuk bulduğunu, bir zamanlar güzel şiirler yazan Necip Fazıl'ın artık yazamadığını ileri sürer. Şairin eski şiirlerinden zevk aldığını belirten Ataç, şunları söyler:

"Biliyorum ki Necip Fazıl o zamandan beri çok değişti; söyleyebileceği güzel mısraları bitirdiğini anlayınca, avunmak için midir nedir? böbürlenmeğe, kofluğunu pöhpöhlle örtmeğe çalıştığı sözler söylemeğe başladı. Dergide başlıca o adamın, o iri lakırdı meraklısının bulunacağı belli idi; gene de: 'Öteki Necip Fazıl'dan, bizim sevdiğimiz Necip Fazıl'dan da bir şeyler gözükür' diyordum. Umudum boşa çıktı. Necip Fazıl ihtiyarlamış, o kadar ki yukarıdan atmağa bile gücü kalmamış, Şeyh Vani ağzı ile ahlâk hocalığı ediyor: 'Bu şehrin üzerinde hep hırsızlık, kumar, içki, türlü kötülükler uçuşuyor' diye İstanbul'a lânet yağıdıyor. Dergisine o farmason artığı 'Büyük Doğu' adını da nereden bulmuş?"

Birinci sayıyı evirdim, çevirdim, okunacak, üzerinde durulacak bir şey bulamadım." (Ataç 1945: 2).

Büyük Doğu dergisinin adıyla "farmason"luk arasında benzerlik kuran Ataç, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisindeki yazılarında İstanbul'un ve dönemin olumsuzluklarını sergilemesini, yaşı otuz beş ile kırk beş arasında olan kuşağın önemli görevlere getirilmemiş olduğu görüşünü, ona milletvekilliği, bakanlık verilmemiş olmasıyla ilişkilendirir. Devamla "Necip Fazıl, benim ilk yıllarda sandığım kadar büyük bir şair değilmiş; gene de iyi şairdir. (...) Şiirlerini sevdiğim ne kadar doğru ise bugün yazdıklarını, söylediklerini gülünç bulduğum, kendisine ta içimden acıdığım da o kadar doğrudur." (Ataç 1945: 2) şeklinde kışkırtıcı cümlelere yer verir. Ayrıca "Öteki Necip Fazıl" şeklinde Necip Fazıl'ın gençlik yılları şiirine göndermede bulunarak şairin gerçek şiirinin 1934 öncesi şiirleri olduğunu vurgular.

Ataç, "Sözden Söze" (Ataç 1946: 2) başlıklı yazısında da *Büyük Doğu* dergisini ve dolayısıyla Necip Fazıl'ı konu alır. Uzun aradan sonra derginin bir sayısını aldığını ve beğenmediğini ifade eden Ataç, Sait Faik ve Oktay Akbal'ın bu dergiye yazı vermelerini eleştirir. Victor Hugo'nun bir manzumesinde geçen "Sofuların bayıldığı o babalı gazetesini sanırsınız ki haydutlar yazıyor" söyleyişinin kendisine *Büyük Doğu*'yu andırdığını, bu sebeple gidip aldığını belirtir. *Büyük Doğu* vesilesiyle Necip Fazıl'ın yanında derginin yazarlarından Kâzım Nami Duru'ya da eleştirel bakış getirir. Konuyu dine getirerek inanç sistemine bağlı insanların hür olamadıklarını, başkalarını itham ettiklerini, serbest düşüncenin önünü kapattıklarını söyler. Başkalarının inancına karışmanın hatalı bir yol olduğunu belirtir. Onun bu tür sözlerle hep 1934'ten itibaren dinî duyarlılığı ve düşünceyi öne çıkarmaya başlayan Necip Fazıl'a göndermede bulunduğu sonucunu çıkarmak güç değildir.

Ataç, sekiz yıl aradan sonra Necip Fazıl'a ve şiirine yeniden bir bakış getirir. Fransız edebiyatında serbest şiirden sonra tekrar ölçülü şiire yönelişi konu aldığı "Ölçülü Şiir" (Ataç 1954: 3) yazısında ölçülü şiirler de yazılabileceğini, şiirde yenilik yapmayı önemli bulduğunu, Tanpınar'ın bir iki şiirinde bunu yapmaya çalıştığını fakat sürdüremediğini belirterek ölçülü şiirin de iyisi ve yenisi olabileceğini ifade eder. Sözü Necip Fazıl'a getirir ve "Bay Necip Fazıl Kısakürek'in densizliklerini bir günlük unutuverin de Ben ve Ötesi'ni, Çile'yi yeniden bir okuyun, bakın ne güzel, ne yeni şeyler bulacaksınız." (Ataç 1954: 3) der.

Yaklaşık bir yıl sonra yazdığı *Günce*nde, *Sonsuzluk Kervanı*'nın yayımlanması vesilesiyle Necip Fazıl'a ve şiirine son defa dönerek geniş yer verir. Onun 8 Şubat 1955 Salı günlü *Günce*nde şu satırlar yer alır:

"Bugün Bay Necip Fazıl Kısakürek'in *Sonsuzluk Kervanı*'nı aldım. Eskiden çok severdim o şairin şiirlerini, birkaçını gene de tatlı tatlı hatırlarım. Ama ne zamandır okumuyorum yazdıklarını, kitapları da *Örümcek Ağı*, *Kaldırımlar*, *Ben ve Ötesi*, yok bende, kim bilir nerede yitirdim. *Sonsuzluk Kervanı* eski kitaplarından toplanmış parçalar, birkaç da yenisi katılmış. Yazar şöyle diyor. 'Eskilerden (yani eski şiirlerinden) birçoğunu attım ve onlarla bağımı kopardım. Mal sahibi bensem, bunları istemediğim, tanımadığım ve çöplüğe attığım bilinsin... Attıklarım, aldıklarımın çok olan eski şiirlerimi yenileriyle demetledikten ve kitapta derledikten sonra meydana gelen 117 parça şiir, şu âna kadar şairliğimin tam ve eksiksiz kadrosu oluyor. Şiir kitabım bu, hepsi bu kadar; ve bu kitaba gelince(ye) dek başka hiçbir şiir, bana, adıma ve ruhuma mal edilemez. Buna rağmen nasıl kitaplık çapta bir eser vücuda geldiği meydanda...'

Böyle bir deyişi var Bay Necip Fazıl Kısakürek'in: *Attım, onlarla bağımı kopardım; istemediğim, tanımadığım, çöplüğe attığım; bana, adıma, ruhuma mal edilemez.* Bir kavramı bir kez söylemekle yetinmiyor, başka başka tilcikler kullanarak uzatıyor, gereksizce uzatıyor." (Ataç 1955: 3).

Sonsuzluk Kervanı'nın 1955'te yayımlandığı düşünülürse Nurullah Ataç'ın bu kitabı konu edinerek Necip Fazıl hakkındaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymak istediği sonucu çıkarılabilir. Çünkü o, *Sonsuzluk Kervanı*'nda yer alan şiirler üzerine gereğince eğilmez. Geçmişe dönük bir hesaplaşmanın içerisine girer. Bunu da *Sonsuzluk Kervanı*'na Necip Fazıl'ın yazdığı ön söz tetiklemiş görünmektedir. Onun, Necip Fazıl'ın

1936'da *Ağaç*'ta yayımlanan "Nurullah Ataç'a" ve "İşte Tenkit" yazılarıyla 1946'da *Büyük Doğu*'da yayımlanan "Edebiyat Mahkemesi Nurullah Ataç" yazı dizisine, değişik vesilelerle diğer yazılarındaki kendisine yönelik eleştiri ve polemiklere doğrudan karşılık vermediği düşünülürse hesaplaşmak için uzun süre beklemiş olmalıdır. *Sonsuzluk Kervanı*'nın yayımlanmış olması ona toplu bir cevap verme fırsatı tanımış görünmektedir. Nitekim Necip Fazıl'ın üstten konuşmasını sergilemek için *Sonsuzluk Kervanı*'ndan aktardığı kelimelere vurgu yaparak tekrarlara dikkat çeker. Ataç, yazısının devamında asıl problemi şu şekilde ortaya koyar:

"Bay Necip Fazıl Kısakürek'in dediğine göre ilk şiirlerinin 'göklere çıkarılması', 'o vakıtlar Allah'a bağlılığı belli olmadığı' içinmiş. Yani eski şiirlerini beğenenler, Tanrı'ya inanmaz sanırlarmış onu, inanmamasını beğenirlermiş, inandığını anlayınca da kaçmışlar ondan... Kimlere taş atıyor, bilmiyorum. Ama ben de onun ilk şiirlerini beğenenler, 'göklere çıkaranlar' arasındayım. Sonradan yazdıkları içinde de beğendiklerim oldu. Örneğin *Çile*'de benim çok güzel bulduğum parçalar vardır. O şiirleri beğendiğimi, sevdiğimi söylemeyişi, kendisinin Allah'a bağlılığını öğrendiğim için değildir. Bu kitabına almadığı eski bir şiirinden dört mısraı hatırlıyorum: 'Nazarlar önünde perdesin; Allah, / Neden bir görünmez yerdesin, Allah? / Bu dem ta gönülden gelirken sesin, / Söyle, sen nerdesin, nerdesin, Allah?' Yazıldığı günler beğendiğim gibi gene de beğenirim o mısraları. Hayır, Bay Kısakürek'in Tanrı'ya bağlı olup olmaması benim umurumda değildir. Eski arkadaşları kendisinden uzaklaşmışlarsa, başka yerlerde, başka şeylerde arasın bunun sebeplerini. Örneğin kendisinin geçimsizliğinde, kırıcılığında, kavgacılığında arasın. Kendisi ötekine berikine 'alçak', diyecek 'namussuz' diyecek, daha bilmem neler diyecek, ama böylesine sövmelere uğrayanlar, her sözü gibi bunu da iltifat sayarak, 'Oh! Oh!' Ne de önünde küçülmesini, kullar karşısında böbürlenmek için yeter bir erdem sayıyor.

Ön sözün bir yerinde şöyle diyor: ‘Allah dâvasının düşmanları, küfrün günübürlük yaldızlı palanıyla süslenmiş eşeklere gelince, istedikleri gibi anırsınlar!... Biraz evvel işaret ettiğim insan ve cemiyet iklimi gerçekleşecek olursa, kendilerine, hakîki ve masum eşeklerin altına serilmek için gübre haline gelmek düşecektir. Şimdiden tepinebilirler.’

Bay Kısakürek kendi inançlarına katılmayanlara işte böyle ‘eşek’ diyor, ‘gübre’ diyor... Monsieur Claudel’i hatırladım bunları okuyunca. O da Tanrı’ya bağlı olmayanlar için böyle sözler söyler. ‘Tanrım! Beni Voltaire’lerle, Hugo’larla, Michelet’lerle, Renan’larla, öteki alçaklarla karıştırma, / Onların ruhları ölü köpeklerdir, kitapları gübreye katılmıştır.’ Günün birinde Goethe için de *âne solennel* dedi (bu sözü Türkçeye çeviremiyorum, en iyisi belki ‘tören eşeği’ diye çevirmektir).

İnançlılar işte böyle ağızbirliği etmişlerdir, kendileri gibi düşünmeyenlere söver dururlar. İnançları kendilerine, herhangi kişiöğlunu küçük görmeyi yasak etmiş olsa dahi. Bizler ise Monsieur Claudel için, Bay Kısakürek için de ‘eşek’ demeğe, ‘gübre’ demeğe kalkmayız. Biliriz ki biri, Monsieur Claudel, günümüz şiirinin büyük ustalarındandır, öteki de, Bay Kısakürek, birkaç şiiri seçme yazılara alınacak orta halli bir şairdir.” (Ataç 1955: 3).

Nurullah Ataç’ın son paragrafta söyledikleri insanî davranışı, etik değerleri işaret etmenin yanında Necip Fazıl’ı küçümsemeyi hatta alaya almayı ifade eder. Şüphesiz “birkaç şiiri seçme yazılara alınacak orta halli bir şairdir” sözü, küçük görmeyi ve kışkırtıcılığı içinde barındırır. Necip Fazıl’ın Ataç karşısındaki hırçınlaşması daha çok bu hafifseyici ve kışkırtıcı söylemden kaynaklanıyor olmalıdır. Oysa Ataç, yazının baş tarafında yer verildiği üzere, Necip Fazıl’ın gençlik dönemi şiirini yücelten bir tavır içinde görünür. Bunu, Necip Fazıl’a kızgınlıklarını ifade ettiği eleştiri yazılarında da yer yer yapar.

Nurullah Ataç’ın ele almaya çalıştığımız eleştirel bakışında Necip Fazıl’ın şiirinin, özellikle de gençlik dönemi kalem ürünlerinin, az da olsa olgunluk dönemi kimi ürünlerinin olumlandığı, hatta çok beğenildiği sonucu çıkmaktadır. Buna karşılık Ataç’ın Necip Fazıl’ın kişiliğine ve olgunluk dönemi şiirinin önemli bir kısmına olumsuz bakış getirdiği anlaşılmaktadır. Makalenin bu aşamasından sonra Necip Fazıl’ın Ataç’a karşı geliştirdiği eleştiri ve polemikleri ele almakta yarar vardır.

NECİP FAZIL’IN NURULLAH ATAÇ’A YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER VE POLEMİKLER

Araştırmalarımıza göre Necip Fazıl’ın Ataç hakkında ilk yazısı *Ağaç*’ın 4 Nisan 1936 tarihli 4. sayısında yer alan “Nurullah Ataç’a” başlıklı olanıdır. İkincisi ise yine *Ağaç*’ın 13 Haziran 1936 tarihli 11. sayısında yayımlanan “İşte Tenkit” yazısıdır. Daha sonra *Büyük Doğu*’da 1946’da yayımlanan “Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif” yazı dizisinde Ataç’a eleştirel ve alaysı bir dille yer verildiği, gülünç gösterilmeye çalışıldığı görülür. Onun

Nurullah Ataç'ı geniş şekilde konu alması aynı yıl içinde yayımlanan "Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç" başlığını taşıyan yazı dizisiyle olur. İlerleyen yıllarda çeşitli vesilelerle Ataç'ı eleştirmekten, onunla polemiğe girmekten geri durmaz. Hatta Nurullah Ataç'ın ölümünden sonra da çeşitli vesilelerle ona karşı eleştirel değini ve göndermelerini sürdürür.

Necip Fazıl'ın Nurullah Ataç'ı konu alan ya da ondan söz eden ilk yazısından son yazısına kadar ona karşı sert, aşağılayıcı, gülünç düşürmeye yönelik eleştirel bir dil geliştirdiği, sık sık polemiğe girmek istediği görülür. Bunda Nurullah Ataç'la Necip Fazıl arasındaki mizaç farkının, dünya görüşlerindeki farklılığın, Necip Fazıl'ın 1934'ten itibaren sanat anlayışında değişikliğe gitmesinin, her ikisinin de titiz ve alıngan kişiliğe sahip olmasının rol oynadığı söylenebilir.

"Nurullah Ataç'a" başlıklı eleştirel yazısında Necip Fazıl, Ataç'ın kendisi hakkında kişiliğinin ve şiirinin değiştiğini öne süren görüşüne karşı çıkararak değişenin asıl Nurullah Ataç olduğunu ileri sürer. Edebiyat eleştirisi alanına girmekten çok Ataç'ın kişiliğine yönelik hücum ve polemik özelliği gösteren yazıda şu satırlar yer alır:

"Şahsım hakkında, artık fil dişi kuleden çıktığımı, bir sistem ve prensibe doğru gittiğimi, içtimaileşmeye yol tuttuğumu ve zamanla –senin de başına geldiği gibi- değiştiğimi ima ediyorsun. Bu hükümde, misalini kendinde görmenden başka yanlış görmüyorum.

Ben geçmiş günlerimi yalancı çıkaracak bir virajın üstünde değilim. Zaman mefhumunu da senin gibi anlamıyorum. Her dakika ve saniyenin oluşlarımız üstündeki büyük rolünü tasdik etmekle beraber, bir sağa, bir sola, bir şimale bir cenuba, destere gibi işlemeyi zamanın fatalitesi diye göstermektense mayamızın örgüsünde aramayı tercih ederim. Zaman oluşlarımızın içindedir ve bence ta kendimizdir. Her birimizde, her birimize lâyık şekilde tecelli eder. Fikrinde sabit kalanlara kuvvet ve fikrinden dönenlere teselli veren gene aynı zamandır. Sen, daha dünkü ideolojoni ayaklar altına alan bir sisteme, her an ve her şekilde tekrar değişmek ihtimalini tastik şartile geçtiğine göre, vasıl olduğun yegâne sabit mezhep, değişmek prensibinden başka ne olabilir?" (Kısakürek 1936a: 16).

Anlaşılabacağı üzere bu yazıda Necip Fazıl, Ataç'ın kendisi hakkında değiştiğini ima etmesini probleme çevirir. Asıl sürekli değişim içerisinde olanın Ataç olduğunu ifade eder. Devam eden satırlarda konuyu, çıkarmakta olduğu *Ağaç* dergisine getirerek şunları söyler:

"Daha ilk sayımızda, bünyemizi tezatlı göstermek için yaptığın gayret çocukcadır. Ahmet Kutsi TECER (Yağmur duası) şiirini yazdı ve bir an için, yüzüne Anadolu hassasiyetinden bir maske geçirdi diye (sanat için sanat oyunu) hükmünü verecek

kadar basiretsi[z]liğe düşüyorsun. Halbuki makina gibi (guk guk, pat pat) sesler çıkarsaydı belki bu şiiri dava şiiri kabul edecektin. Bu bakımdan bunun da bir dava şiiri olabileceğini zannedemedim[n] mi? Sana daha ilk sayımızda tezat aratacak kadar peşin bir insicam ihtimali telkin ettiğimizi anlıyoruz.” (Kısakürek 1936a: 16).

Bergsoncu zaman felsefesinin de yer aldığı bu satırlar, Nurullah Ataç’ın hiçbir ilkeye bağlı kalmadan sürekli değiştiğini göstermeye yönelik anlam taşır. Yazının altında Nurullah Ataç’ı alaya almak için André Gide’in arkadan üflemeyle üfleyen Nurullah Ataç karikatürüne yer verilir. Bununla ifade alanına taşınmak istenen Ataç’ın André Gide’in görüşleri doğrultusunda yazmaktan başka bir şey yapmadığı düşüncesini uyandırmaktır.

Necip Fazıl’ın Nurullah Ataç’a yönelik hücum ve polemik özelliği gösteren eleştirilerinden biri de “İşte Tenkit” başlıklı yazısıdır. “Nurullah Ataç’a” yazısından iki ay kadar sonra yazılan bu yazının, Ataç’ın *Akşam* gazetesinin *Sohbet* sütununda yayımlanan “Vezin Davası” (Ataç 1936a: 3-4) başlıklı yazısına karşılık kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Necip Fazıl, öncelikle Ataç’ın yazısının konusu ve nitelikleri üzerinde durur:

“Kısa kısa cümleler, hafif, kolay, düz bir ifade... İnsan onu sıkılmadan, üzülmeyen okuyor, bitirdiği zaman da bitirdiğinin bile farkında olmadan gazetede başka şeyler arıyor ve dudağında o yazıdan acı veya tatlı, iyi veya kötü tek bir fikir lezzeti bulamıyor. Yemişler içinde tıpkı kiraz gibi. Bir saat yeseniz lezzetine eremez ve nihayet karnınızda biriken su kütesinin ağırlığı yüzünden atıştırmayı kesersiniz. Bu yazı da, arada bir esnemelerle kesilen havaî bir mangal başı sohbeti gibi kolay, yani iyi, fakat kolaylığı hiçliğinden gelme, yani kötüdür. Evet, bu lezzetsizlik, oradaki sözlerin kısa cümlelerle ve kolay bina edilmesinden gelmiyor, fikirsizliğinden geliyor. Yağı alınmış peynirler gibi, bir yazıda fikir cevheri sifıra indirildiği halde fikri andırır tavırların nasıl bulunabileceğini ve her unsuru birer fikir meselesi teşkil eden bir mevzuda nasıl, havadan, sudan, Çırpıcı sefasından bahseder gibi mesuliyetsiz bir üslûp içinde söz söylenebileceğini anlamak için bu yazıyı okumalıdır. Yazının iç yüzü bu; fikir yerine fikre benzer tavırlarla ne demek istendiğine gelince, her söylenen yanlış ve her gösterilen, realite ile taban tabana zıttır.” (Kısakürek 1936b: 15).

Bu değerlendirmenin devamında hecenin öne çıkan şairi Necip Fazıl, Nurullah Ataç’ın aruzun ölmediği şeklinde ileri sürdüğü görüşe eleştiri getirir. Ataç, “Vezin Davası” yazısında *Ayda Bir* dergisinde gördüğü aruzla yazılmış bir şiirden hareketle aruzun ölmediği, aruzdan tamamen vazgeçilemeyeceği, aruzun heceden daha ahenkli olduğu görüşünü ileri sürer. Necip Fazıl ise bu görüşü doğru bulmaz. Ona göre aruz dönemini kapatmış ve onun yerine hece geçmiştir. Nurullah Ataç’ın söz konusu yazıyı asıl serbest söyleyişi savunmak için yazdığı iddiasında bulunan yazar, serbest söyleyişin hecenin yerini alamayacağı tezini savunur. Altı yedi yıl önce denenen serbest şiir “yalnız mağlup olmamış,

imhaya uğramıştır.” (Kısakürek 1936b: 15) dedikten sonra, Ataç’ın görüş ve tespitlerinde sık sık gözlenen değişikliğe bağlı olarak onun kişiliğine yönelik şu aşağılayıcı yargıda bulunur: “Fikir yerine maskaralık ancak Nurullah Ataç’a yakışır. Ona dönekliğinden kinaye, Nurullah TOPAÇ demek daha doğrudur.” (Kısakürek 1936b: 15).

Necip Fazıl’ın Nurullah Ataç’ı konu aldığı ve hakkında ağır eleştiriler getirdiği asıl dikkate değer yazısı “Edebiyat Mahkemesi” genel başlığı altında yürüttüğü kampanya çevresinde 1946’da yazdığı “Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç”tır. Yazar, bir mizansen içinde Tefik Fikret, Yahya Kemal ve Mehmet Âkif için birer “mahkeme” kurduktan sonra bir mahkeme de Nurullah Ataç için düzenler. *Büyük Doğu*’da üç sayı devam eden bu yazı dizisinde o, Nurullah Ataç’ı ağır bir dille eleştirir. Yer yer eleştirinin sınırlarını da aşarak işi hücum ve polemığe, hatta muhatabının kişiliğini aşağılamaya kadar götürür.

Nurullah Ataç, belirli bir mizansen çerçevesinde, büyük harflerle “HAKİMİYET HAKKINDIR” levhasının asılı olduğu mahkemeye yargılanmak üzere çağrılır. Kimlik tespitinden sonra yayımlanmış hiçbir eserinin olmadığı belirtilir ve bu bilgi kendisine de doğrulattır. Kekemeliğine, sık sık karar ve kanaatlerinde değişikliğe gitmesine vurgu yapılır. Zabıt kâtibinin yüksek sesle okuduğu iddianamede Nurullah Ataç, “mana dolandırıcılığı” ile suçlanır. Devamında,

“Bay Nurullah Ataç, içinde fikir, ölçü, tecrid, teşhis, tahlil, terkip, dünya görüşü ve eşya ve hâdiselere bakış zaviyesi adına tek zerre bulunmayan bir kocakarı uslubuyla ve gıda bakımından kabak çekirdeği hafifliğiyle çeyrek asra yakın zamandır çırpıştırdığı hissî, infiâlî, nebâtî, ilcaî, tenkit yazıları etrafında sahte bir şöhrat temin etmiş ve bu şöhrat yüzünden sanat ve edebiyat kargaşalığımızı büsbütün akamete ve karanlığa sürüklemiş, kendi mânevî zatı noktasından bir HİÇ, fakat genç dimağlarda uyandırdığı münekkit vehmi noktasından son derece ZARARLI bir örnektir.” (Kısakürek 1946c: 16).

denir. Yazı hayatına 1920’den sonra *Dergâh*’ta başladığı, makale ve “şiir tecrübelerine yeltendi”ği, bununla birlikte “hiçbirinde tutunamayarak nihayet halkla sanatkâr arasında bir nevi zevk simsarlığı vaziyetine geçti”ği ifade edilir (Kısakürek 1946c: 16). Nurullah Ataç’ın *Akşam* gazetesinde eleştiri yazıları yazdığı, *7 Gün*’de hikâyeye yazmaya çalıştığı, onda da başarı sağlayamadığı, *Tan* gazetesinde Ahfeş imzasıyla tuhaflikler yapmak istediği, Fransızcadan bazı hikâyeler *aşırmaya* kalkıştığı gibi bir yığın iddiada bulunulur. Böylece Nurullah Ataç’ın yazıları değersizleştirilerek mahkemenin açılış gerekçesine bağlı olarak onun sahte bir şöhrete sahip olduğu fikri ortaya konmak istenir (Kısakürek 1946c: 16).

Necip Fazıl, Ataç’ın yazılarında ortaya konan tespit ve değerlendirmelerin eleştirisiyle yetinmez. Onun adından başlayarak kişiliği üzerinde de durma ihtiyacı duyar. Nitekim “Edebiyat Mahkemesi Nurullah Ataç” yazısında,

“Allahın nuru manasına gelen ismi de Allahın bir hikmeti halinde o nurdan topyekûn mahrumluğunu gösteren muhteşem bir tezat unsurudur. Zira bu fikirsiz ve nasipsiz Bay, fikirsizliğine rağmen iman süvarilerinin yolunu kesmek sevdasındadır. Mamafih isminin delâletiyle ruhunun ifadesi arasındaki tezadı, bedavadan mazhar olduğu ‘münekkit’ unvaniyle zihnî seciyesi arasında aynen bulabiliriz. Sanık Nurullah, ne kadar Allah’ın nuru ise o nisbette de münekkittir.” (Kısakürek 1946ç: 16).

şeklinde değerlendirmelere başvurur. Aynı yazının devam eden satırlarında kurguladığı mizansen gereği yargıca seslenerek,

“Muhterem hâkim! Bu şahsa ait her münteşir yazıyı, hatta bir zamanlar merkum şâirlik özentileri gösterirken, sokaklarda şifahen buyurduğu:

Sükûna bürünüp mezcet ey gönül
Zevkin elemi, elem zevkine!

Tarzındaki pestenkeranîliklere kadar yüksek takdirinize arz etmiş bulunuyoruz. Merkumu müşarünileyhin münekkit ve fikirci sıfatıyla yazdığı yazılarda, eğri veya doğru, ‘iki birden bir fazla ve dört kırkın onda birlik bir parçasıdır’ derecesinde tek fikir parçası bulacak olursanız, biz, âmme hukukunun temsil makamı, iddiamızın baştanbaşa yüksek takdir ve tesbit makamınızca reddini ve haklı hiçbir tarafın itibara alınmamasını istiyoruz! Yâni biz muhterem hâkim, iddiamızın topyekûn kabulünden ve hakkımızdan tek cüz’ün bile fedasına razı olmadığımızın görülmesinden başka bir şey istemiyoruz!” (Kısakürek 1946ç: 16).

Ataç’ı alaya almaya ve küçük düşürmeye yönelik cümlelere yer verir. Ataç’ı “Olsa olsa, iyi bir mizah mecmuası muharriri, orta bir edebiyat kari, son derece aşağı bir felsefe talebesi, zengin bir sinir hastası, (pasyone) bir kumarbaz, bazen çok kuvvetli bir nüktedan, fakat her zaman ve hiç değişmez bir mesleksiz ve mezhepsiz olabilir.” (Kısakürek 1946ç: 16) gibi benzetme ve nitelermelerle alaya alır.

Ataç’ın “münekkit” olmadığını söyleyen Necip Fazıl, münekkidin/eleştirmenin özelliklerini kalabalıklar karşısında söylev veriyormuşçasına yüksek eda içerisinde sanatlı bir söyleyişle şöyle sıralar:

“Münekkit!.. Bütün bir tarih ve cemiyet çilesi çekmiş ve şahsi bir kıstasa varmış, akıl ve fikir muztaribi... Münekkit!... Tâ başlangıcından bugüne kadar bütün fikir ve sanat zincirinin halkalarını teker teker belli başlı illiyetlere bağlayan ve o zincire ilişik yepyeni bir halkalanışın muhasebesini kuran üstün yaradılış... Münekkit!.. Müstesna bir irfan, müstesna bir bilgi, müstesna bir tahayyül, müstesna bir terkip, müstesna bir tecrit, müstesna bir zevk, müstesna bir sezîş, müstesna bir duyuş, müstesna bir üslûp sahibi insan...” (Kısakürek 1946ç: 16).

Arkasından “Bu mimarî yak[n]ında Nurullah Ataç, Süleymaniye camiinin bitişiğinde sardalya kutusudur” (Kısakürek 1946ç: 16) yargısında bulunur. Eleştirmenin özelliklerini

belirledikten sonra Nurullah Ataç'ın iyi bir eleştirimen olmadığını göstermek amacıyla onun eleştiri yazılarından aktardığı kelime ve kelime gruplarıyla onu karikatürize etmeye çalışır: “İyi! Çünkü iyi!.. Kötü, aman ne kötü!.. Öf, hiç beğenmedim! Aman ne güzel, ne güzel!.. Bayağı, adi, iğrenç!... Harika, enfes, mükemmel!..” (Kısakürek 1946ç: 16) Necip Fazıl, bu kelime ve kelime gruplarıyla Nurullah Ataç'ın eleştiride başvurduğu herhangi bir ölçütün olmadığı, öznel ve keyfi davrandığı düşüncesini vermek ister.

O, ayrıca “Edebiyat Mahkemesi Mehmet Âkif” başlıklı yazısında da Nurullah Ataç'ı alaya alan bir mizansen kurar. Mehmet Âkif'in şairliği konusunda şahitliğine başvuru olan Ataç, şu ifadelerle gülünç gösterilir:

“Nazım Hikmet'in (Taranta Tabu)sunu okuduktan sonra, hiç şüphe yok, Âkif'i de beğenmem lâzımdı. O da bir (ideal) peşinde koşan adam... Fakat etrafta onun lehinde yazılan yazıları görünce bana da aleyhinde yazmak arzusu geldi.

Dinleyiciler arasında müthiş gülüşmeler... Bir ses yükseldi:

- Âkif bundan iyi müdafaacı mı bulabilir?

- Reis, sesini yükseltti:

- Sükût!.. Yoksa mahkemeyi boşaltırım!

- İddia şahidi Nurullah Ataç bu vaziyet üzerine sinirlendi, birden bire hamleye geçti; ve hem yazıdaki, hem de konuşmadaki âdeti misillî, kesik kesik söylemeğe başladı:

- Âkif'in aruzu, aruzun bunamasıdır. Akif, öyle bir vezni kullanmaz; ancak bir tıkırtı öğrenmiştir, sözü ona uydurup söyler. Akif'i niçin seviyorlar, bilir misiniz? Basitliği için; şiiri, kendi anlayışları derecesine indirdiği için...” (Kısakürek 1946a: 6; 1946b: 6).

Böylece Nurullah Ataç'ın eleştirici kişiliği de mizahın gücüyle yıkıma uğratılmak istenir. Necip Fazıl, “Edebiyat Mahkemesi Nurullah Ataç” başlıklı yazısında da onun konuşmasının parodisini yaparak alaya almayı yeğler. Söz konusu yazının mizansenini içinde Ataç'a savcının sorduğu telif eserinin olup olmadığı sorusu karşısında ona, “- Kiiiiiiitaplık çaaaaapta hiçbir teeeelif eserim yoktur!” (Kısakürek 1946a: 6; 1946b: 6) şeklinde cevap verdirilerek gülünç duruma düşürülmek istenir.

“Edebiyat Mahkemesi Nurullah Ataç”ta belirli bir mizansen çerçevesinde *yüksek mahkeme* yargıcı, Nurullah Ataç'tan savunmasını yapmasını ister. Ataç'ın yaptığı *sözde savunma*, kendini komik duruma düşürmeye ve kendi ağzından eleştirimen kimliğini yıkmaya yönelik anlam taşır:

“Hakim Nurullah Ata'ya, savcının iddianamesine karşı ne diyeceğini sordu. Bay Ataç şu cevabı verdi:

Hiç!. Ben asla kellifelli, kitap ve sistem sahibi bir münekkit olmak istemedim ve bunu iddia etmedim. Birkaç yazımda da belirttiğim gibi, ben, duygularımı ve teessürlerimi rastgele kaydetmekten başka bir istek peşinde gezmedim. Onun

içindir ki, hakkımda düşülen bu kadar telaş ve gürültüyü lüzumsuz, sarfedilen büyük büyük kelimeleri de garip buluyorum! Kararı mahkemeniz versin, söylenecek başka sözüm yok!" (Kısakürek 1946d: 16).

Bütün bu alaya almaların, karikatürize etmelerin, aşığılamaların, yargılamaların sonunda Nurullah Ataç hakkında yargıç, şu hükmü verir:

"1- Nurullah Ataç'ta hiçbir tenkit anlayışı yoktur.

2- Nurullah Ataç'ta fikirlerini ve görüşlerini istinad ettirdiği hiçbir dünya görüşü yoktur!

3- Nurullah Ataç'ta fikir ve kıstas alâkasını doğurucu, içtimaî, tarihî, ruhî, bedihî muhasebe adına hiçbir sermaye; ve ilcaî, infialî, hissî bir ruh seciyesinden başka hiçbir vasıta yoktur!

4- Nurullah Ataç'ta, ezbere tekerlenen ve sadece zarafet oyunu halinde beliren nakillerden başka, kafasında zaî idrak ve ölçü merkezine ulaşabilmiş hiçbir irfan hamlesi yoktur!

5- Nurullah Ataç isimli bir münekkit yoktur!" (Kısakürek 1946d: 16).

Necip Fazıl'ın Nurullah Ataç hakkında yaptığı bu eleştirilerin şüphesiz haklı yanları bulunabilir. Hatta dünya algılarının örtüştüğü oranda edebiyat heveslilerine bu tür sözler sevimli ve çarpıcı da gelebilir. Fakat Necip Fazıl'ın üzerinde durduğu birçok sanatkârda olduğu gibi *hep* yahut *hiç* ölçüsüzlüğü içinde yaklaşım sergileme problemi, Nurullah Ataç konusunda da kendini gösterir. O, daha baştan Nurullah Ataç'ı olumsuzlayan şartlı bir bakışla eleştirel tutum içerisine girer. Nurullah Ataç'ın kekeme olmasından inanç dünyasına kadar eleştiri dışı kalması gereken birçok şahsi konuyu gündeme getirir. Pek az rastlanan övgüde bulunuyormuş gibi görüldüğü yerde bile yergiye başvurur. Bunda Necip Fazıl'ın Ataç'la olan problemlerinin, onun gençlik yılları şiirine övgüde bulunurken daha sonraki dönemde yergide bulunup cephe almasının, şiirini olumsuzlamasının, gittikçe görmezlikten gelmeye başlamasının, Necip Fazıl hakkında yazdığı da iğneleyici ve kışkırtıcı bir dil kullanmasının etkisi göz önünden uzak tutulmamalıdır.

Necip Fazıl'ın *münekkitin* özellikleri hakkında getirdiği görüşlerin geçerli yanları bulunmaktadır. Fakat eleştirmene eklemeye bulunmanın, farklı görevler yüklemenin yanında eksik bıraktığı yönler de vardır. Eleştiri yapacak kişide bilgi birikimi, zevk, yetenek gibi özelliklerin bulunması gerekir. Ama sosyal ya da ideolojik bir davaya bağlanması şartı ileri sürülemez. Ayrıca eleştirinin teorik arka plana dayanması gerekir. Necip Fazıl'ın asıl bu konu üzerinde gereğince durması beklenirdi. Ataç'ın eleştirisinin zaaflarından birini teorik arka plana dayanmaması oluşturur. Onun Ataç hakkında kullandığı *Mezhepsiz* ve *mesleksiz* kelimeleri ve yine ona söylettiği "sistem sahibi bir münekkit olmak istemedim" sözü, her ne kadar Ataç'ın belirli bir eleştiri anlayışına dayanmadığını ifadeye yönelik olsa da bu konunun daha geniş çerçevede tartışmaya açılması gerekirdi.

Necip Fazıl, Nurullah Ataç'ın eleştirilerinde keyfi ve öznel bir yol tuttuğu konusunda haklıdır. Fakat Nurullah Ataç gibi kendisi de eleştirilerinde keyfi ve öznel bir davranış içerisinde. Bu durum aslında Türkiye'de edebiyat eleştirisi alanında başlıca problemlerden biri olagelmıştır. Eleştiricilerin yer yer ortaya koyduğu isabetli görüş ve tespitleri, çoğu kez keyfiliğin ve özneliğin zedelediği gözden kaçmaz. Bu noktada onun "Nurullah Ataç'ta hiçbir tenkit anlayışı yoktur" yargısı, Ataç'ın belirli bir eleştiri anlayışına bağlanmadığını ifade etmesi bakımından yerinde bir tespittir. Ama bu tespit, eleştiri yazıları yazan Necip Fazıl için de geçerlidir. Onun da belirli bir eleştiri anlayışına bağlı kaldığı söylenemez.

Son madde olarak ortaya konan "Nurullah Ataç isimli bir münekkit yoktur!" cümlesi aşırı olmaktan da öte bir yargıdır. Bir yazısında A. H. Tanpınar'ın da ifade ettiği gibi Nurullah Ataç, "Thibaudet'nun sanatkârlara mahsus tenkit diye adlandırdığı nev'in en iyisini yaptı. Fakat daima sevgilerinde mahpus kaldı." (Tanpınar 1995: 71). Ölümünün üzerinden altmış yılı aşkın zaman geçmiş olmasına rağmen bugün de eleştirmen dendiğinde akla ilk gelen adlardan biri, belki de birincisi Nurullah Ataç'tır. Bu durum, Ataç'ın önemli bir eleştirmen olmasını gösterdiği kadar, belki ondan da çok, Türk edebiyatının eleştiri alanında hâlâ dikkate değer yazar çıkaramadığı şeklinde alımlanabilir.

Ataç'ın eleştirilerinde kimi problemler bulmak mümkündür. Ama "Nurullah Ataç isimli bir münekkit yoktur!" yargısında bulunmak hiç de doğru değildir. Tanpınar'ın da işaret ettiği gibi Ataç'ın sevgilerine bağlı, öznel ve keyfi bir eleştiri anlayışı vardır. Bu durum onun eleştirilerinin problemleri yanını gösterir. Ayrıca Necip Fazıl'ın belirttiği şekilde görüşlerinde sıklıkla değişikliğe gitmesi, istikrarlı bir yol takip etmemesi de bir başka problemdir. Bununla birlikte eleştirilerinde dikkate değer tespit ve değerlendirmelerin önemli bir yer tuttuğu da gerçektir. Bu noktada Ataç'ın eleştirilerindeki öznellik ve keyfiliğin bir benzerinin Necip Fazıl'ın bu eleştirilerinde kendini gösterdiğini söylemek bile gereksizdir.

SONUÇ

Buraya kadar ele almaya çalıştığımız eleştiri ve polemiklerden de anlaşılacağı üzere Nurullah Ataç, Necip Fazıl'ın gençlik dönemi şiirlerini beğenir, onları olumlu ve kimi zaman yüceltir. O, Necip Fazıl'ı Ahmet Hâşim ve Yahya Kemal'den sonra gelen Nâzım Hikmet'le birlikte kuvvetli iki şairden biri olarak görür. Necip Fazıl şiirini, Nâzım Hikmet şiirine tercih ettiğini, zevkinin Necip Fazıl şiiri üzerinde durduğunu ifade eder. Necip Fazıl'ın 1934'ten sonra yazdıkları içinde beğenebildiği az sayıda şiir bulur. Bunda Necip Fazıl'ın 1934'ten sonra şiirini sosyal konulara açmasının, belirli bir dünya algısı çerçevesinde şiir yazmasının etkisi düşünülebilir. Bundan da fazla aralarında beliren anlayış farkı ve daha

önemlisi Ataç'ın Necip Fazıl'ın bir mülakata verdiği cevabı eleştirmesi, arkasından Necip Fazıl'ın 1936'da çıkarmaya başladığı *Ağaç* dergisine eleştiri getirmesi, Necip Fazıl'ın bu eleştiriye Ataç'ı aşağılayıcı cevap vermesi aralarındaki dostluğun bitmesine, kalem kavgasının başlamasına yol açar.

Nurullah Ataç, belirli bir döneme kadar Necip Fazıl'la ilgili olumlu görüşler ortaya koymuşken, daha sonra onun kişiliğini, *Ağaç* ve *Büyük Doğu*'daki yazılarını sert bir şekilde eleştirir. Çeşitli vesilelerle Necip Fazıl'ı ve şiirini konu edindiğinde de genellikle onun ilk dönem şiirlerini beğendiğini, sonraki şiirlerinden beğendiklerinin az çıktığını söyleme yoluna gider. Zaman zaman Necip Fazıl'ın şahsını ve kişiliğini beğenmediğini ifade ederek onu iğneleyici, kışkırtıcı bir söylem içinde alaya alır.

Buna karşılık Necip Fazıl, Nurullah Ataç'ın kalem ürünlerini ilk eleştirisinden itibaren beğenmez, onu gerçek bir edebiyat eleştircisi olarak görmez. Bunda Ataç'ın yazılarında görülen subjektif ve keyfi yargıların, sık sık görüş değiştirmesinin etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında Necip Fazıl'ın 1934'ten itibaren hayat anlayışında değişime gitmeye çalışmasının, sanatının yeni anlayışa göre şekillenmeye başlamasının rol oynadığı da söylenebilir. Nurullah Ataç'la Necip Fazıl arasında baş gösteren çatışma, önemli bir tarafıyla fikrî zemine oturur. İki arasında beliren fikrî ayrışma Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl'a karşı daha çok kayıtsız kalmasını, Necip Fazıl'ın ise eleştirel dikkatle yaklaşmasını, sonunda işi polemik ve hücumla vardırmasını getirir. Temelde Nurullah Ataç'la Necip Fazıl arasındaki eleştiri ve polemiklerin mizaç, kişilik, dünya görüşü farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Buna her ikisinin alınganlığı, eleştiriye tahammülsüzlüğü de eklenmelidir.

Nurullah Ataç'ın Necip Fazıl konusunda ileri sürdüğü *Necip Fazıl'la konuşulmuyor, hemen hakarete ve küfre başvuruyor* şeklindeki serzenişlerini Necip Fazıl'ın yazıları doğrular mahiyette kendini göstermektedir. Ataç'ın kışkırtıcı bir söylem içine girmesinde bu tespitin ne kadar rolü varsa Necip Fazıl'ın da hakaret ve küfre varan bir dil geliştirmesinde Ataç'ın kışkırtıcı, alaysı söyleminin etkili olduğu söylenebilir.

Sonuçta Nurullah Ataç'ın eleştiri ve polemikleri, Necip Fazıl'ın şiirinin gelişmesinde eleştiriye düşen işlevi yerine getirmemiş, buna karşılık Necip Fazıl'ın eleştiri ve polemikleri de Nurullah Ataç'a herhangi bir katkıda bulunmamıştır. Kuşkusuz eleştiri, eleştiriye açık bir anlayışa katkı sağlar. Bu konuda dönemin öne çıkan eleştircisiyle şairi henüz gereğince hazırlıklı olmaktan uzak bir tavır sergiler. Bu da Türk edebiyatının gelişim süreci açısından hiç de olumlu bir durum değildir. Hatta yenileşmenin başlangıcından bu yana açılmış olumsuz bir tarzın sürdürülmesini getirir. Oysa edebiyat alanında eleştiriye önemli işlev düşmektedir. Çünkü sanat, ancak eleştiriyle gelişip yolunu bulabilir.

KAYNAKÇA

- Ataç, Nurullah (1932). "Necip Fazıl". *Milliyet* (18 Şubat),s. 2.
- Ataç, Nurullah (1933a). "Bir Kitabı Okurken". *Milliyet* (6 Mayıs), s. 3.
- Ataç, Nurullah (1933b). "Bir Mektup". *Milliyet* (17 Haziran), s. 4.
- Ataç, Nurullah (1934). "Küskün Sanatkâr". *Milliyet* (7 Nisan), s. 4.
- Ataç, Nurullah (1936a). "Vezin Davası". *Akşam* (6 Haziran) s. 3-4.
- Ataç, Nurullah (1936b). "Bir Cevap". *Akşam* (20 Haziran) s. 3-5.
- Ataç, Nurullah (1940a). "Edebiyatta Eskiler Mi, Yeniler Mi?". *Akşam* (24 Ocak) s. 3-4.
- Ataç, Nurullah (1940b). "Şairler Arasında". *Haber-Akşam Postası* (12 Nisan) s. 3.
- Ataç, Nurullah (1945). "Söz Arasında". *Ulus* (12 Kasım) S. 8730, S. 2.
- Ataç, Nurullah (1946). "Sözden Söze". *Ulus* (29 Temmuz) s. 2.
- Ataç, Nurullah (1954). "Ölçülü Şiir". *Son Havadis* (2 Şubat) s. 3.
- Ataç, Nurullah (1955). "Bir Kitap", *Son Havadis* (13 Şubat) s. 3.
- Ataç, Nurullah (2000). *Günce 1953-1955*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çağın, Şerife (2012). *Bir Eleştirmen Olarak Nurullah Ataç*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kısakürek Necip Fazıl (1934). "Edebiyat ve Tenkit Sanat, Sanat İçin midir? Yoksa Cemiyet İçin mi?". *Yeni Adam* (26 Mart) s. 7.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1936a). "Nurullah Ataç'a". *Ağaç* S. 4, (4 Nisan) s. 16.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1936b). "İşte Tenkit". *Ağaç* S. 11, (13 Haziran) s. 15.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946a). "Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif". *Büyük Doğu* S. 27, (3 Mayıs) s. 6.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946b). "Edebiyat Mahkemesi Mehmet Akif". *Büyük Doğu* S. 28, (10 Mayıs) s. 6.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946c). "Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç". *Büyük Doğu* S. 53, (1 Kasım) s. 16.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946ç). "Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç". *Büyük Doğu* S. 55, (22 Kasım), s. 16.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1946d). "Edebiyat Mahkemesi Bay Nurullah Ataç". *Büyük Doğu* S. 56, (29 Kasım) s. 16.
- Özcan, Tarık (2003). *Şiirin Kıyısında Bir Ömür Nurullah Ataç*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Dil Eğitim-Öğretim ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü Yayınları.
- Sağlık, Şaban (2015). "Edebiyat Mahkemeleri'nin Reis Bey'i Edebiyat Eleştirmeni Olarak Necip Fazıl". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, s. 1-31.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1995). "Tenkit İhtiyacı". *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.